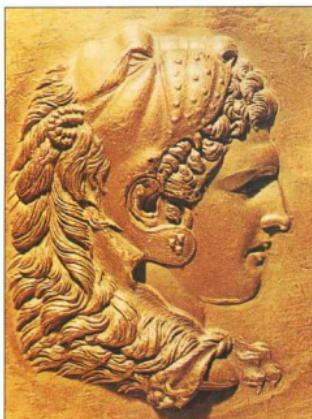

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΙ ΤΟΥ

1. Χρυσό μετάλλιο του Μ. Αλέξανδρου. Η λεοντί στο κεφάλι του δηλωτική της πρωικής καταγωγής του. Ρωμαϊκών χρόνων.

Κι απ' τὴν θαυμάσια πανελλήνιαν ἐκστρατεία,
τὴν νικηφόρα, τὴν περιλαμπρη,
τὴν περιλαλῆτη, τὴν δοξασμένη
ώς ἄλλη δὲν δοξάσθηκε καμιά,
τὴν ἀπαράμιλλη: βγῆσαι ἔμεις·
έλληνικός καινούριμος κόσμος, μέγας.

Ἐμεῖς οἱ Ἀλεξανδρεῖς, οἱ Ἀντιοχεῖς,
οἱ Σελευκεῖς καὶ οἱ πολύαριθμοι
ἐπέλιοι ποιοι Ἐλληνες Αἰγύπτου καὶ Συρίας,
καὶ οἱ ἐν Μηδίᾳ, καὶ οἱ ἐν Περοΐδι, καὶ δοσι ἄλλοι.
Μὲ τές ἐκτεταμένες ἐπικράτειες,
μὲ τὴν ποικιλή δρᾶταν στογαστιῶν προσαρμογῶν.
Καὶ τὴν Κουνῆν Ἐλληνικὴ Λαδία
ώς μεσα στὴν Βαστριανή τὴν πήγαμεν, ὡς τοὺς Ἰνδούς.

(Από τὸ πότιγμα τοῦ Κ.Π. Καθάρη: «Στὰ 200 π.Χ.».)

N. Γιαλούρης
Αρχαιολόγος

Στα δέκα χρόνια της βασιλείας του ο Μ. Αλέξανδρος κατατρόπωσε πανίσχυρους στρατούς, κατέλυσε μεγάλα βασίλεια και κατέκλυσε με την παρουσία του τον αρχαίο κόσμο: παράξενη και χαρισματική μορφή, σαν να μην ήταν “εκ του κόσμου τούτου”, λατρευτή και όσο ζύσε ακόμα, ως γόνος θεού (εικ. 1).

Μετά τον άνοδό του στο μακεδονικό θρόνο και την τακτοποίηση τών του οίκου του, πρώτη του μέριμνα, όπως άλλωστε και του πατέρα του, του Φιλίππου, ήταν η ανάμιξή του στα πράγματα και της υπόλοιπης Ελλάδος. Με εκπληκτική ταχύτητα προχώρησε στην πολιτική και στρατιωτική ενοποίηση όλων των ελληνικών πόλεων, όνειρο έως τότε γενενών φιλοσόφων και πολιτικών.

Έχοντας πιο φτάσει στα χρόνια αυτά οι Έλληνες στην ψυχική και πολιτική αριμότητα, είναι έτοιμοι να δεχθούν την ιδέα της ενότητας. Την κατάλληλη αυτή ώρα γίνεται ο Αλέξανδρος το άξιο “σκεύος εκλογής”, ο ενσαρκωτής αυτής της ιδέας.

Με αποφασιστικότητα και τόλμη αναλαμβάνει την ηγεσία του ελληνικού κόσμου στην εκστρατεία κατά των επί αιώνες μόνιμων εχθρών του, των Περσών.

Όταν ο Αλέξανδρος τίθεται επικεφαλής του ελληνικού κόσμου, η Μακεδονία είναι ήδη το αναμφισβήτητο κέντρο όπου διαμορφώνονται οι πνευματικές και οι καλλιτεχνικές τάσεις του καιρού του. Αυτό επιβεβαιώνει και η αρχαιολογική έρευνα με τα έρχοντα, παντοειδή έργα τέχνης που ήλθαν εκεί στο φως, αντιπροσωπευτικά της ελληνικής καλλιτεχνικής δημιουργίας των χρόνων εκείνων.

Την ελληνική αυτή πνευματική και καλλιτεχνική κληρονομιά μεταλαμπάδευσε ο Αλέξανδρος κατά τη νικηφόρα πορεία του στην Ασία, ώς τα πέρατα του αρχαίου κόσμου, ώς τα σύνορα των Ινδών, εκπλήσσοντας πολέμους και φίλους. Γιατί ο Αλέξανδρος δεν ήταν μόνο μεγάς στρατηλάτης. Οι κατακτήσεις του δεν ήταν

παρά τα πρώτα βήματα για την επίτευξη του απότερου, μεγαλόπονου σχεδίου του να αλλάξει την όψη του κόσμου. Σε δέλες τις χώρες που κατέκτησε ο Αλέξανδρος καθιέρωσε νέους τρόπους οργάνωσης και διοίκησης. Παράλληλα, δημιουργώντας ένα εκτεταμένο οιδικό δίκτυο από χώρα σε χώρα και βελτιώνοντας την επικοινωνία από τη θάλασσα, εξασφάλισε την εύκολη και ταχεία επικοινωνία των λαών μεταξύ τους. Ο ελληνικός πολιτισμός προσέγγισε τους κατακτημένους λαούς και η ελληνική γλώσσα απέβη το διεθνές όργανο συνενόντης. Η παρουσία των Ελλήνων και του πολιτισμού τους στους νέους αυτούς τόπους έμεινε ώς τις μέρες μας ανεξίτηλη, αλλού περισσότερο και αλλού λιγότερο.

Στη μακρά εκστρατεία του ο Αλέξανδρος συνδυούνταν από ιστοριογράφους, γεωγράφους, γιατρούς και λοιπούς επιστήμονες, που σπουδασαν τα επιτεύγματα του κάθε λαού καὶ τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του φυσικού περιβάλλοντος κάθε χώρας, την πανίδια και τη χλωρίδα. Με τη γνωριμία των ώς τότε διάνυστων αυτών τόπων και λαών του πλανήτη, νέοι ορίζοντες ανοιχθήκαν στον τομέα της φιλοσοφίας, της αστρονομίας, της γεωγραφίας και των άλλων επιστημών.

Οι εμπειρίες από τους "νέους κόσμους" και λαούς δεν εντυπωσίασαν λιγότερο και τον ίδιο τον Αλέξανδρο: ποτισμένος καθώς ήταν από τις διδαχές του δασκάλου του, του Αριστοτέλη, για την παγκοσμότητη της γνώσης και ελεύθερος από τις προκαταλήψεις, απότοκες δογματισμού και θρησκευτικού φαντασμού, πάτευε ο Αλέξανδρος, όπως άλλωστε όλοι οι Έλληνες, στην ελευθερία της σκέψης και της θρησκείας.

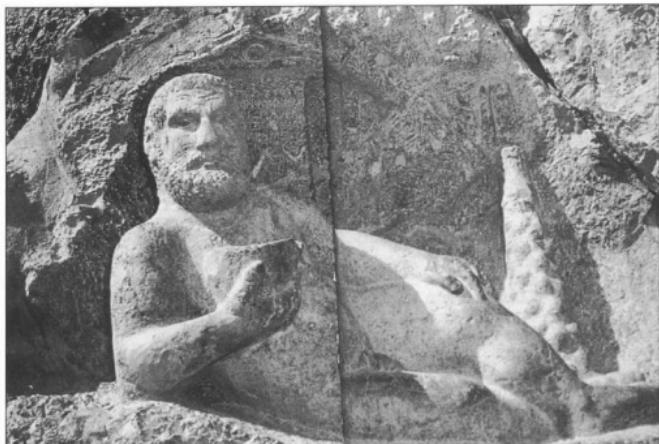
"Ηδη, προτού ξεκίνησε ο Αλέξανδρος για την κατάκτηση της Ανατολής, η Ελλάδα είχε αντήλεσε από τη σορία της Ανατολής και είχε μάλιστα υιοθετήσει ξένες λατρείες, από τη Θράκη, την Αίγυπτο, την Περσία (της Αρτέ-

μίδος Βενδίδος, της Ισιδος, του Μίθρα). Άλλα και οι λαοί της Ανατολής είχαν από καιρού δεχθεί επιδράσεις από τη σκέψη και την τέχνη της Ελλάδος. Αυτή λοιπόν την τακτική αμοιβαίων ανταλλαγών μεταξύ Ελλάδος και Ανατολής ορματίσθηκε να εδραιώσει ο Αλέξανδρος, στοχεύοντάς στη δημιουργία ενός νέου πολιτισμού που θα ήταν συγκεραμός στοιχείων των δύο κοσμών. Γιατί πέρα από τις εξωτερικές διαφορές, την Ελλάδα και την Ανατολή συνέδεσε στενά το κοινό γνώρισμα της βαθύτατης ευσεβίας;

Υπό το φως των προθέσεων αυτών του Αλεξανδρού, ο νόμος του με τη Ρωξάνη, κόρη του βασιλιά της Βακτριανής Οχυρωτή (εικ. 2), και οι γάμοι των δέκα χιλιάδων Μακεδονών αξιωματικών με θυγατρές αξιωματούχων της Ανατολής προβάλλουν ως πράξη και έκφραση της πίστης του για την ανάγκη ένωσης των δύο κόσμων καὶ ως μία ιδιαίτερα σημαντική πολιτική ενέργεια. Με σκοπό μάλιστα να κερδίσει την εμπιστούντη των κατακτημένων λαών, φόρεσε, ως διάδοχος του Δαρείου, ανατολική ενδυμασία. Μερικοί τότε από τους στενούς συνεργάτες του έσπευσαν να αποδοκιμάσουν την αλλαγή αυτή στην εμφάνισή τουν αντιτέθηκαν στο σχέδιά του

2. "Ο γάμος του Μ. Αλεξανδρου με τη Ρωξάνη", του Ιταλού ζωγράφου Ιά Σοντόμια (G. A. Bassi, 1525)², το έργο βασίζεται σε περιγραφή του οργανού ζωγράφου Λεονίνος, Ρώμη, Villa Farnesina.

3. Ανάγλυφο Ήρακλέους λαξευμένο σε φυσικό βράχο στη βασιλική οδό κοντά στην Τεγέρανη. Εποχή Σελευκιδών.

4. Άγαλμα καθισμένου Άτλαντος. Τέγην Γκαντάρα. 3ος αι. μ.Χ. Πασαντένα Καλιφόρνιας. Norton Simon Foundation.

και μερικοί πλήρωσαν με τη ζωή τους την ανυπακοή τους.

Ωστόσο χιλιάδες αρχαιολογικά κινητά ευρήματα και έργα ελληνικής τέχνης, αγάλματα ελληνικών θεοτήτων, καθώς και ερείπια οικοδομημάτων, ελληνικού ρυθμού, κατεσπαρέμενα από την Καστία ώς τα σύνορα των Ινδών, όπως και ανατολικές λατρείες στον ελλαδικό χώρο, βεβιώνουν το έργο που επετελεσε το Αλεξανδρός (εικ. 3-4).

Κυρίως όμως το βεβαίωνουν νέες πόλεις που ίδρυσε στις κατακτημένες περιοχές, πολλές από τις οποίες πήραν το όνομά του, με πρώτη ανάμεσα τους την Αλεξανδρεία της Αιγύπτου. Η λαμπρή αυτή πόλη απέβη στα χρόνια των Πτολεμαίων το σπουδαιότερο κέντρο εμπορίου, αλλά και γραμμάτων, επιστημών και τεχνών, που παρέμειναν έκτος της κύρια είσοδος διοχέτευσης του δυτικού πολιτισμού στην Ανατολή (εικ. 5).

Αναδιφήστη στην ιστορία των Ινδών – το πιο μακρινό σημείο της Ανατολής όπου έφθασε ο Αλεξανδρός – είναι διαφωτιστική. Η παραμονή του εκεί, και μάλιστα όχι στα ενδότερα της χώρας, αν και σύντομη, προκάλεσε βαθές μεταβολές προπάντων στην ινδική θρησκεία και τέχνη. Η αντιληψή των Ινδών για τους θεούς τους και το Βούδα ήταν αρχικά ανεικονική – η παράσταση τους σε οιαδήποτε μορφή απαγορεύοταν. Ο κίονας, ο στύλος ή το δένδρο της ζωής αποτελούσαν έκφραση της θεϊκής δύναμης, και αυτά δέχονταν τη λατρεία των πιστών. Λάτρευαν επίσης τον κενό θρόνο, και όσο για το Βούδα, τα ίχνη των πελμάτων του σχεδίαζαν και προσκυνούσαν.

Μετά την άφιξη του Αλεξανδρού στην Ινδία και την επαρφή της χώρας αυτής με τον ελληνικό κόσμο, άρχισε για πρώτη φορά να εικονίζεται ο Βούδας ολόσωμος, και μάλιστα στα πρώτα του αγάλματα σε μορφή Απόλλωνος, ορθίου, με ελληνικό χιτώνα και μάτιο (εικ. 6ο ή 6β). Από τότε άρχισε να ανθεί η ινδική γλυπτική γενικά και ειδικότερα η τέχνη της Γκαντάρα-Ματούρα, που διατήρησε μάλιστα τη σφραγίδα της ελληνικής τέχνης για πολλούς αιώνες.

Ανάλογες σημαντικές επιρροές σημειώνονται και στον τομέα της ποίησης. Η αριττή τραγωδία και κωμωδία ιδιαίτερα φαίνεται πως είχαν εντυπωσιάσει και προκάλεσεν την ανάπτυξη παρομοιων ειδών στην ινδική λογοτεχνία. Ελληνική επιδραση παρατηρείται και στις επιστήμες αρκεί να υπομηνήσουμε την εντυπωσία που προκάλεσαν οι επιπεύξεις της ελληνικής αστρονομίας στους Ινδούς σοφούς.

Ενας από τους διαδόχους του Αλεξάνδρου, ο Σέλευκος Νικάτωρ, βασιλιάς της Συρίας, υπέγραψε συνθήκη διαρκούς ειρήνης με τον γιγένοντα των Ινδών Chandragupta Maurya (αρχές 3ου αι. π.Χ.): σ' αυτόν μάλιστα ή στο γιο του έδωσε τη θυγατέρα του ως σύζυγο. Ο Chandragupta οργάνωσε τη χώρα και το στρατό του κατά τά μακεδονικά πρότυπα και διατήρησε μόνιμο πρεσβευτή του Σέλευκου στη χώρα του, τον Μεγασθένη, συγγράφεα της

6a. Άγαλμα του Βούδα με ελληνότροπη ενδυμασία.
2ος αι. μ.Χ. Νέο Δελχί.
Εθνικό Μουσείο.

6b. Άγαλμα του Βούδα με ελληνότροπη ενδυμασία,
τέλη Γιαντάρα. 2ος αι. μ.Χ.
Πασαντένα Καλύφοντας.
Norton Simon Foundation.

5. 'Η ίδρυση της Αλεξανδρείας', του Placido Constantzi (1690-1759).
Βατικανό. Walters Art
Gallery.

7. Κολοσσικό ανάγλυφο του Βούδα, στα δεξιά του οποίου εικονίζεται ο Αλεξανδρός. 8ος αι. μ.Χ. Αργαναστόν, Νεκρόπολη της Ηαστά.

αρχαιότερης και πιο αξέποντης ιστορίας των Ινδίων.

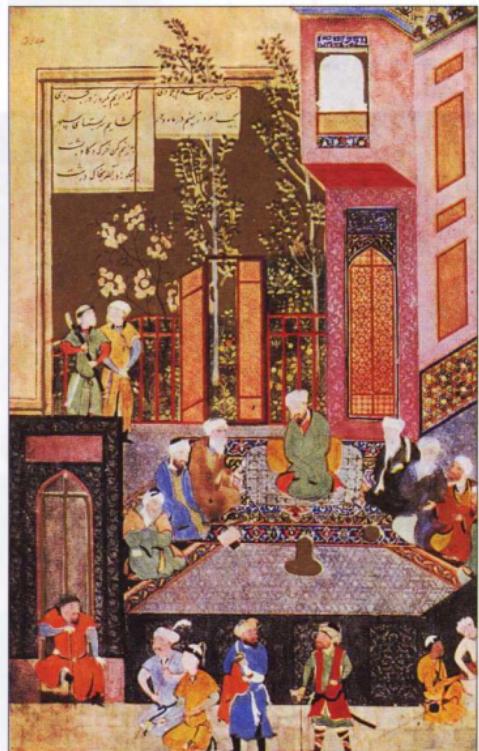
Εγγονός του Chandragupta και της κόρης τού Νικάτορος, επομένως όχι μόνον Ινδός αλλά και Έλληνας, ήταν ο Ashoka, ο πρώτος μεγάλος πηγεμόνας των Ινδίων και μεταρρυθμιστής (γύρω στα 274-236 π.Χ.). Οι νόμοι που συντάξει ήταν γραμμένοι στο δύο γλώσσες, στα Αραμαϊκά και στα Ελληνικά, έδειξε ότι στα χρόνια τού Ashoka τα Ελληνικά είχαν εισχωρήσει και διαδοθεί στην Ινδία.

Ανάλογες επιρροές και μεταρρυθμίσεις σημειώθηκαν τότε και σε άλλες περιοχές, στη Συρία, την Περσία, την Αρμενία και τη Βόρεια Αφρική. Η ελληνική γλώσσα έγινε η δεινήτης γλώσσα επικοινωνίας των λαών του αρχαίου κόσμου, και τόσο βαθιά ρίζωσε στα πλήθη, ώστε η Παλαιά Διαθήκη, γραμμένη στην Εβραική και απρόσπιτη για ένα μεγάλο μέρος πιστών, μεταφράσθηκε κατά τον 2ο π.Χ. αι. στην Ελληνική, που ήταν πιο οικεία, ακόμα και στους Εβραιούς, όπως φαινεται Αργότερα, η Καινή Διαθήκη γραφήτηκε από τους Ευαγγελιστές επίσης στην Ελληνική, κύρια παί γλώσσα συνενόησης των λαών της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Ο ελληνικός πολιτισμός ήταν βέβαια ήδη από παλιότερα γνωστός στους Ρωμαίους,

που διαδέχθηκαν τους διαδόχους του Μ. Αλεξάνδρου στην κυριαρχία της Ανατολής.

Ειδικά η μορφή του Αλεξάνδρου τους εντυπωσίασε τόσο ώστε οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες να εμφανίζονται ως διάδοχοι του, πραβάλοντάς τον ως πρότυπο και τιμώντας τον ως πρόσωπο του Ηρακλή και ως γιο του Διός Άρμωνος. Πρώτος ο Αύγουστος διακηρύξει πως ήταν διάδοχος του Αλεξάνδρου, και όχι μόνο τα πορτρέτα του αντέγραφαν τα χαρακτηριστικά του Μακεδόνα βασιλιά, αλλά και η εικόνα του Αλεξάνδρου κοσμούσε το δακτυλίδι του, που χρονωποιούσε ως σφραγίδα στη δημόσια και ιδιωτική αλληλογραφία του. Η ανάμνηση του ημίθεου Αλεξάνδρου παρέμενε άσβητη στη ώρα τα τέλη της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

8. Ο Αλεξανδρός (Iskantar) συσκέπτεται με τους Επτά Σοφούς. Περσικό χειρόγραφο. Υπέρος 15ος αι. Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο.

Το υπόλοιπο της ιστορίας του Μακεδόνα βασιλιά είναι εξίσου θαυμαστό, όσο και η αρχή της. Με την πάροδο του χρόνου τα ιστορικά γεγονότα άρχισαν να θαμώνουν και η μορφή του Αλέξανδρου να περνά στη σφαίρα του θρύλου.

Αμέσως κιόλας μετά το θάνατό του κυκλωφορούσαν δημιγγήσεις, γραπτές ή προφορικές, όπου τα πραγματικά γεγονότα του βίου του συμφυστόνταν με άλλα, ακόμα πιο επιληπτικά και παράδοξα, δημιουργήματα της λαϊκής φαντασίας. Αυτές οι δημιγγήσεις συγκεντρώθηκαν πολύ νωρίς και τελικά αντιγράφηκαν σε μορφή ρομαντικής βιογραφίας. Ο συντάκτης τους, που έζησε πιθανόν στον 3ο αι. μ.Χ., ονομάζεται συμβατικά Ψευδόκαλλισθέντης. Το έργο του αυτό με-

ταφρόσθηκε στα Λατινικά, πιθανόν στις αρχές του 4ου αι. μ.Χ., από τον Ιούλιο Βαλέριο. Τα δύο κείμενα, το ελληνικό και το λατινικό, παρουσιάζουν πολλές παραλλαγές και διαφορές το ένα από το άλλο, αφού στο μεταξύ είχαν εμπλουτισθεί από τη λαϊκή φαντασία κάθε λαού και καθε γενιάς. Οι πιο παλιές από τις παραλλαγές αυτές έχουν την πηγή τους στο Βυζαντιού, κληρονόμο και θεματοφύλακα της αρχαίας ελληνικής παράδοσης. Κατά τη Μεσαίωνα, μεταφράστηκαν στις περισσότερες γλώσσες της Ευρώπης και της Ανατολής και έγιναν τότε, αλλά και αργότερα, λαοφιλή αναγνώσματα και ακουσμάτα συναρπαστικά σε δημόσιες ή ιδιωτικές συναθροίσεις. Τα έργα του Αλέξανδρου τα προσομοίωναν με τις ανδραγαθίες

των ιπποτών, προσαρμόζοντάς τα κάθε τόσο ανάλογα με τους πόθους και τις τύχες κάθε λαού.

Ο Αλέξανδρος γίνεται ήρωας των Περσών, των Σέρβων, των Αράβων ή των Τούρκων. Ονομάζεται Σικάντερ από τους Πέρσες. Άλισκανταρ από τους Αραβεζ, ή Σκέντερ ή Ισκαντάρ από τους Τούρκους. Εικονίζεται ως ίνδος, ή Αφγανός, καθισμένος πλάι στο Βουύδα (εικ. 7). Περιγράφονται οι επισκέψεις του στον προφήτη Chindir και στους ιερούς τόπους των ίνδων, καθώς και οι συνομιλίες του με τους ίνδους φακίρηδες, τους γυμνοσοφιστές και τους Βραχιλάνες. Παίρνει ακόμα ο Αλέξανδρος τη μορφή Αιθίσπα, ή Αιγύπτιου, ή τέλος Κινέζου πολεμιστή που μάχεται μαζί με άλλους ενάντια σε τερατώδη θηριά, ή συνομιλεί με τους σοφούς της Κίνας κάτω από το δέντρο της Γνάστης (εικ. 8-10).

Αναφέρεται επίσης ότι επισκέφθηκε την Ιερουσαλήμ, όπου τον υποδέχθηκε ο αρχιερέας Jaddus, ή ακόμα ο ίδιος ο Ιερεμίας, και ότι του δόθηκε η προφητεία ότι θα κυβερνήσει τον κόσμο. Ολόκληρη σειρά παρελαύνει από αφελείς, συχνά αναχρονιστικές, αλλά θελητικές δημιγγήσεις, σε μια μάλιστα από αυτές ο Αλέξανδρος ομολογεί την πίστη του στον Σαβαώθ, και τότε ο Ιερεμίας τον διαβεβαίωνε ότι ο Ύψιστος θα είναι στο πλευρό του και ότι "με τη βοήθεια του θα καταβάλει το Δαρείο και τα βασιλιά των ίνδων και θα κατακτήσει την Αίγυπτο".

Μημένος τέλος στο χριστιανισμό, εκφράζει την επιθυμία του να κατακτήσει τον κόσμο "με τη θέληση των Ουρανών και του Κυρίου Σαβαώθ".

Άλλα ο Αλέξανδρος έγινε δεκτός και στην ισλαμική θρησκεία. Οι δημιγγήσεις γι' αυτόν, υιοθετημένες νωρίς στην περσιζωροστρική λογοτεχνία, ενωμένωνται αργότερα στην ισλαμική. Ο Ισκαντάρ Δουλ Καρνεΐν= με τα δύο κέρατα παρουσιάζεται στο Κοράνιο (κεφ. 18, ηε cave 82-102) ως υπόδειγμα ήρωα του Ισλάμ, άξιος να καταλάβει τη θέση προφήτη και

9. Ο Αλέξανδρος (Iskanter) στο δρόμο προς τη Μέκρα. Περσο-μαργούλικο χειρόγραφο. 13ος αι. Κωνσταντινούπολη, Topkapi.

10. Ο Αλέξανδρος συνδιαλέγεται με Πέρσες.
Μογγολικό χειρόγραφο,
1595 περ.

σωτήρα του λαού του. Στον πόλεμο του κατά των Υαδιούδη και Μαδζούδη (Γάγι και Μαγάγι) ανεγέρθη ένα τεράστιο τείχος (ή σιδερένιο παραπέτασμα), που προστατεύει τους πιστούς από τις επιθέσεις των εχθρών τους (εικ. 11).

Ενα εικονογραφημένο τουρκικό χειρόγραφο του Ισταντέρναμα, δηλαδή του μυθοτριτήματος του Αλέξανδρου, παραλαγή του Ahmedī γραμμένη στα τέλη του 14ου αι., ήταν η τουρκική παραλλαγή του Ψευδοκαλλιθέων. Στο έργο αυτό εξιστορούνται τα ταξίδια του Αλέξανδρου στην Κίνα και οι μάχες του κατά τις εκστρατείες των Τούρκων πασάδων. Φυσικά εδώ ο Αλέξανδρος είναι Τούρκος εγγένεις.

Στη Δύση πάλι μεταμορφώνται οι Αλέξανδρος σε Φράγκο, Γότθο, Ρώσο ή Σάξονα. Εισέρχεται στη Ρώμη με ισχυρό στράτευμα και νίνεται δεκτός με τιμές και δώρα από τους βασιλείς της Ιταλίας και της Σκελείας, οι οποίοι τον προσκυνούν. Αυτονόμητος οι Αλέξανδρος κατατάσσεται στους εννέα ήρωες που μιδαιτέρη εμφανίστηκαν στο Μεσαίωνα. Εξάλλου, οι Χριστιανοί της κυριών Ελλάδος τον συμπεριέλαβαν ανάμεσα στους Άγιους και τον τίμησαν ως υπερασπιστή του Χριστιανισμού και ως έναν άλλο Διγενή Ακρίτα, προστάτη της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Η δημοτικότητα του Αλέξανδρου έπειτας κάθε άλλου ήρωα της αρχαριότητας. Τα κατορθώματά του, πραγματικά ή φανταστικά, σε ατελεύτητης παραλλαγής, είχαν απήχηση και στην τέχνη. Αναρίθμητα είναι τα σχετικά έργα ζωγραφικής ή γλυπτικής και μικροτεχνίας. Πολυάριθμα είναι επίσης και τα εικονογραφημένα χειρόγραφα, πολλά εξαιρετικής τέχνης, από τον 11ο έως τον 17ο αι., που απεικονίζουν τους άθλους του.

Ο Αλέξανδρος εισχώρησε στα ποι απομακρυσμένα και απρόσιτα μέρη της γης. Στάθηκε επτά πηγή της θανασίδας και πλύθηκε στα νερά της μαζί με την ακολουθία του και τα άλογα, ανανέωντας έτσι όλους μαζί τις δυνάμεις τους για τη συνέχιση του επίπονου ταξιδιού τους.

12. "Η ἀνδρὸς του Αλέξανδρου στον ουρανό". Μαρμάρινο ανάγλυφο από την Περίβλεπτο του Μυστρά. 14ος αι. Μουσείο Μυστρά.

11. Ο Αλέξανδρος εποπτεύει την ανεγέρηση τείχους κατό των εχθρών του ισλαμικού λαού. Περσικό χειρόγραφο. 15ος αι. Οξφόρδη. Bodleian Library.

16. "Η συνόπτηση του Αλεξάνδρου με το Διογένη", του Ηονόρ Νωμιέ (1810-1879). Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη.

νο βαθυσκάφος σε σχήμα βαρελιού (εικ. 14). Και τα δύο αυτά παράτολμα επιχειρήστα, που στέρθηκαν με επιτυχία, απετέλεσαν θέματα προσφύλλη σε όλη την ύστερη αρχαιότητα και το Μεσαίωνα, γιατί είχαν συνδεθεί με την εικόνα του ευσεβούς, μεγαλούμχου και φιλάνθρωπου χριστιανού ἡρωα. Οι αναρίθμητες παραστάσεις του σε Ανατολή και Δυστ. κοσμούν εκκλησίες και κοινωνία

κτήρια, χειρόγραφα και έργα μικροτεχνίας.

Η Αναγέννηση, που σφραγίσθηκε από το ανανεωμένο ενδιαφέρον για την κλασική αρχαιότητα, δεν παρέλειψε να περιλαβεί και τη μορφή του Αλεξάνδρου στα θέματα της. Η προσοχή όμως δεν περιορίζεται στη μυθοποιημένη μορφή του και τα φανταστικά κατορθώματά του αλλά στρέφεται ξανά στην ιστορική μορφή του, έτσι ώπως την παραδίδουν οι αρχαίοι συγγραφείς, ο Αρριανός, ο Πλούταρχος κ.ά. Ακόμα και η αμφίστη του Αλεξάνδρου και ο οπλισμός του εικονίζεται όπως περίπου θα ήταν στην πραγματικότητα. Ο Αλεξάνδρος έγινε και πάλι ό,τι ήταν για τους ανθρώπους του καιρού του: ο πρωκός απόγονος του Ηρακλή, γόνος θεού, λαμπέρο μετέωρο που καταγύγεται τον κόσμο και έβασθε αφού τον μετέβαλε τη μορφή σε ελάχιστο χρόνο.

Το σύνολο της ζωής και του έργου του Αλεξάνδρου έιναι πηγή έμπειρους για γλύπτες, ζωγράφους και λοιπούς καλλιτεχνες. Στα έργα τους εικονίζεται σειρά σκηνών από τη γέννηση του Αλεξάνδρου, την παιδική του ηλικία ως το δαμασμό του Βουκεφάλα, και από την ενηλι-

κίωση έως το θάνατό του (εικ. 15-16).

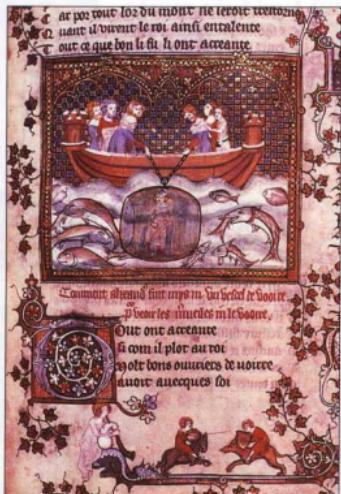
Οι γηγεμόνες της Δυτικής Ευρώπης παραλήγουν επειδόματα της ζωής του με τα δικά τους: σε ένα τάπτω gobelin σχεδιασμένο από τον Charles Lebrun εικονίζονται οι επιτυχίες του Λουδοβίκου του ΙΑ' κατά αντιγραφή της θριαμβικής εισόδου του Αλεξανδρού στη Βαβυλώνα. Ο Πάπας Παύλος Γ', γνωστός για την αρχαιομάθειά του, μάλιστα το κατά κόσμον όνομά του ήταν Αλέξανδρος, διακομίσμε τη Sala Paolina του Κάστρου Sant' Angelo στη Ρώμη με έρχοες τοιχογραφίες, εμπνευσμένες από τη ζωή του Αλεξανδρού, βασισμένες σε σχετικά αρχαιοεργα τέχνης.

Στην Ελλάδα, αντίθετα, ήταν η θρυλική και όχι η ιστορική μορφή του Αλεξανδρου που κυριάρχησε στην εποχή της Τουρκοκρατίας. Ο Αλέξανδρος, συμμεριζόμενος τα πάθη και τα ονείρα των σκλαβωμένων συμπατριώτων του, γίνεταν και αυτός ο ραγιάς που μετέχει στους αγώνες για την αποτίναξη του ζήγουν της σκλαβιάς. Στις παραμονές του αγώνα για την ανεξαρτησία, ο Αλέξανδρος αποτελεί πρότυπο που ενσαρκώνει τον πόθο για εθνική ανάσταση. Το πορ-

13. Η άνοδος του Αλεξάνδρου στον ουρανό, του Hans Schäufflein (1480-1539). Λονδίνο, British Museum, Print room.

14. Ο Αλεξάνδρος στο γαλλικό βαθυσκάφος, Γαλλικό χειρόγραφο (Roman d'Alexandre), 14ος αι. Οξφόρδη. Bodleian Library.

τρέτο του κυριαρχούσες ως προμετωπίδα στη διακήρυξη που κυκλοφόρησε ο Ρήγας Φεραίος, ο διαπρύτας εκπρόσωπος της Μεγάλης Ιδέας και μάρτυρας του αγώνα γι' αυτήν.

Η "Ριμάδα" και η "Φυλλάδα", που εξιταρούν τη ζωή του Μ. Αλεξανδρού, συνεχίζουν να διαβάζονται με πάθος, αφού θυμίζουν παλιές δόξες του γένους της. Η λαϊκή φανατισία μάλιστα, αντλώντας από τις ιστορίες των δύο αυτών έργων, πλάθει νέες παραλαγές που φανερά πήγαζαν από τις παλιότερες.

Μία από αυτές αφορά στην αδελφή του Αλεξανδρού, που εικονίζεται στη λαϊκή τέχνη ως Γοργόνα, μισή γυναικά μισή φάρι, με κουπή ή τρίαινα στο χέρι. Γνωστή είναι η θιλβερή ιστορία της αδελφής του Αλεξανδρού, που, ενώ εκείνος της εμπιστεύθηκε τη φύλαξη του αθάνατου νερού, αυτή άθελά της έχυσε και από απόγνωστη για την πράξη της ρίχτηκε στη θάλασσα και έκτοτε ρωτάει τους ναυτικούς που συναντάνται ζει ο βασιλιάς Αλεξανδρος.

Μεγάλη δημοτικότητα γνώρισε ο Αλέξανδρος με το θέατρο σκιών, τον Καραγκιούζη. Εκεί, σαν άλλος Άγιος Γεώργιος, ή σαν Ήρακλής, εξόντων τον "κατηραμένον όφυ" (εικ. 17). Τώρα πλέον εικονίζεται συστηματικά ως αρχαίος πολεμιστής, αλλά στο δόρυ του είναι στερεωμένος ο σταυρός.

Τα θέματα γύρω από τον Αλέξανδρο, που πήγασαν από τη λαϊκή φανατισία, παρέμειναν δημοφιλή μετά την αποκάταση της ανεξαρτησίας της Ελλάδας (εικ. 18). Παρέμειναν πηγή έμπνευσης και ώς τις μέρες μας για τους καλλιτέχνες, τους ανθρώπους των γραμμάτων και τους ποιητές.

Χαρακτηριστική είναι η αμφιφρόσωπη ερμαϊκή στήλη, έργο του Χαλεπία, με τη μορφή του Αλεξανδρού στη μία όψη και της Αγίας Βαρβάρας στην άλλη. Σε πίνακα του Εγγονόπουλου, εξάλλου, εικονίζονται ο Αλέξανδρος και ο Παύλος Μελάς (εικ. 19). Οι δύο ήρωες, ο αρχαίος στρατηλάτης και ο νεότερος αγωνιστής για την ελευθερία των αλύτωτων αδελφών, εκφράζουν το ίδιο

ιδανικό των Ελλήνων, την ίδια δύμα για ανδραγαθία και ελευθερία.

Η διάψευση εθνικών ονείρων ταυτίζεται από τους ποιητές, το Σεφέρη και το Ρίτσο, με το θάνατο του Αλεξανδρού που τα ενστάνει.

Ωστόσο ο Αλέξανδρος, ως ιστορική μορφή, θύμιλος ή σύμβολο, επιτεί και εξακολουθεί ως τις μέρες μας (και ασφαλώς και στο μέλλον) να συναρπάζει την ψυχή και τις σκέψεις όλων των λαών της γης.

Alexander the Great and His Successors

N. Yalouris

In the ten years of his reign Alexander the Great crushed powerful armies, annihilated great kingdoms and overwhelmed the ancient world with his presence; a strange and charismatic personality, as if he had come from another world, he was worshipped, even during his lifetime, as the offspring of gods. In all the countries he conquered, Alexander introduced and established new ways of organization and administration. Greek civilization reached these people and the Greek language

15. Ο ασθενής Αλέξανδρος και ο γιατρός του Θύμιτος, ενώ διεβάζει τη συκοφαντική επιστολή προς τον Αλέξανδρο, ότι δήθεν ο Φίλιππος σχεδόνει να τον δηλητηρίσει. Του Vittore Carpaccio (1450-1522), Buffalo, N.Y. Albright Art Gallery.

18. Ο Μ. Αλέξανδρος
έφιππος, του λαϊκού
ζωγράφου Θεόφιλου, πριν
από το 1920. Αθήνα,
Μουσείο Λαϊκής Τέχνης.

19. Ο Μ. Αλέξανδρος με τον
Παύλο Μελά, του
Ν. Εγγονόπουλου. Συλλογή
Εγγονόπουλου.

became the international medium of communication. The presence of Greeks and their culture in these new lands have indelibly been preserved.

Alexander was accompanied in his long campaign by historiographers, geographers, physicians and other scientists, who studied the achievements of each people and the special characteristics of the natural environment of each country, its fauna and flora. The knowledge of these unknown until then lands and people of our planet opened new horizons to the field of philosophy, astronomy, geography and other sciences.

Greece, of course, had already drawn on the wisdom of the East, as also the people of the East had been affected by the thought and art of the Greeks. This policy of mutual exchanges between Greece and the East was the vision that Alexander tried to establish, targeting at the creation of a new civilization, which would be the blend of elements of the two worlds. Since, beyond any exterior differences, Greece and the East were tightly bound by a common feature: the profound piety.

Thousands of archaeological finds, Greek works of art and especially the new cities he founded in the conquered countries document Alexander's achievements.

The research in the history of India – the most remote place of the East that Alexander reached – is quite elucidating: his sojourn there caused serious changes, especially in religion and art. Thus, soon after the meeting of India with the Greek world, the god Buddha is represented full-length for the first time and in his first statues he is even portrayed like the god Apollo, dressed with a chiton and himation. From then on Indian sculpture started flourishing and especially the art of Gandara-Matapa, which preserved the characteristics of Greek art for many centuries. Furthermore, the laws drafted by Ashoka (r. 274-236 BC), the first great leader and reformer of India, were written both in Greek and Aramaic, an evidence that the Greek language was quite disseminated in India, at least during the years of Ashoka.

Similar influences can be also traced elsewhere, in Syria, Palestine, Armenia and North Africa. The Greek language had become the international language for the communication of the people of the ancient world: in the second century BC the Old Testament had to be translated from Hebrew to Greek, so that the holy text could be understood by the major part of the believers.

The Greek civilization was already known to the Romans, who succeeded the inheritors of Alexander's sovereign in the East. The image and personality of

Alexander had so deeply impressed the Romans, that their emperors were appearing as his heirs, using him as a model and honouring him as Heracles' descendant and Zeus Ammon's son.

Soon after his death, Alexander became a legend. A great number of narrations, oral and written were created, in which the facts of his life were mingled with astonishing and paradoxical products of folk imagination. These narrations were compiled quite early and were transformed to a romantic biography, probably in the third century BC, by the so-called Pseudo-Callisthenes. The romance was translated into Latin by Julius Valerius, presumably in the early fourth century AD.

Due to his legendary deeds and godly image, Alexander became a hero of Persians, Serbs, Arabs and Turks. He is called Sikandar by the Persians, Al Hiskandar by the Arabs or Skender/Hiskandar by the Turks. He was also transformed to an Ethiopian of Egyptian or finally to a Chinese warrior. It is mentioned that he visited Jerusalem, where the high priest Jaddus or Jeremiah himself welcomed him and prophesized that Alexander would rule the world. Being initiated in Christianity, Alexander expressed his wish to conquer the world "with the will of Heaven and the Lord of Sabaoth". He was also accepted in Islamism, and thus Hiskandar Dhoul Carnein (=Alexander with the two horns) appears in the Koran as a hero-model of Islam, worthy of becoming a prophet and saviour of his people.

In the West Alexander was transformed to a Frank, Goth, Russian or Saxon, he triumphally entered Rome and was honoured by the kings of Italy and Sicily. It is therefore obvious why Alexander is counted among the nine heroes who were especially praised and honoured during the Medieval period. On the other hand, the Christians of mainland Greece included him among the saints and honoured him as a champion of the Byzantine Empire and Christianity. Alexander's popularity surpassed any other hero's of antiquity. Therefore, his impact on art is great, as the countless works of sculpture, painting and minor art prove. Finally, his deeds decorate numerous illuminated manuscripts, many of excellent quality, that date from the 11th to the 17th century.

In Greece, on the contrary, it was the historic not he legendary figure of Alexander that prevailed during the centuries of Ottoman rule. In the eve of the Independence War Alexander represented the desire for resurrection of the enslaved nation. Alexander's historical and legendary circle has remained alive, rich and popular in modern Greece and has inspired literature and art.

17. Ο Μ. Αλέξανδρος, ο
Καραγιώτης και ο
"καπταράνενς όρφος", από το
Θέατρο Σκιάν. Συλλογή
Σπαθηρή.